

Bruggen tussen onderwijs, jeugdzorg en vrije tijd

Ideeën, projecten en stand van zaken aan de hand van een 'quick scan' onder jeugd- en jongerenorganisaties

Amsterdam, maart 1998

Eric Lagendijk
m.m.v. Peter Kwakkelstein

Inhoudsopgave

	pag.
1 Drie werelden apart	3
2 Rijp voor discussie	6
3 Voorbeelden van bruggen	10
4 De bruggen nader beschouwd	17
5 Tips voor een conferentie	21
Bijlage Geraadpleegde lidorganisaties van de NJG	23

1 Drie werelden apart

Het begrip 'integraal' heeft heel wat losgemaakt. Of is het omgekeerd? Is de roep om 'integraal beleid' en 'integraal werken' luider gaan klinken toen daar ook daadwerkelijk meer behoefte aan was ontstaan? Hoe het ook zij, feit is dat het hoera-begrip 'integraal' betrokkenen van uiteenlopende beleidssectoren heeft geleerd om over de eigen schutting heen te kijken, en waar mogelijk samenwerking te vinden met partners die eenzelfde doel voor ogen staat.

Meer samenwerking, een betere afstemming van beleid en uitvoering tussen de verschillende partners, en een eensluidende visie op een bepaald beleidsitem komt niet zonder slag of stoot tot stand. Toen de roep om integraal beleid te gaan voeren aan het begin van de jaren negentig steeds luider werd, was de uitgangssituatie hiervoor eigenlijk hopeloos. De opkomst en verbreiding van de verzorgingsstaat heeft gedurende deze eeuw en tot de periode van economische recessie en bezuiniging eind jaren zeventig en in de jaren tachtig in het teken gestaan van toenemende specialisering en professionaliteit. Dit gold in die periode voor steeds meer maatschappelijke terreinen. Uiteraard eerst voor onderwijs (een echte 'kerntaak'), later ook voor jeugdzorg en jeugdbeleid, en nog later voor allerlei terreinen die samen de vrije tijd van mensen invulling kunnen geven (van sport tot vormingswerk, van spel tot vermaak).

De ambtelijke organisatie en het overheidsbeleid voor deze beleidssectoren en de wijze waarop het maatschappelijk middenveld deze sectoren ging beheersen, hebben er over het algemeen toe geleid dat:

- de scholen, jeugdorganisaties en vrije-tijdsdomeinen een steeds grotere autonomie en professionaliteit kregen;
- het beleid van deze instellingen steeds sterker op het eigen terrein betrekking kreeg, en meer algemene of bredere doelen uit het zicht raakten;
- bureaucratie en versnippering van beleid toenam binnen het overheidsapparaat.

Tot het begin van de jaren negentig kunnen we derhalve spreken van drie 'werelden' apart, wanneer we ons beperken tot de terreinen onderwijs, jeugdzorg en vrije tijd. Met werelden bedoelen we dan het beleid, de organisatie en de werkwijze die betrekking hebben op deze terreinen. Vrij abstracte werelden, maar met grote invloed op de praktijk van alledag, op school, in de jeugdhulpverlening en op de jeugdvereniging. Het betreft derhalve allerlei aspecten die samenhangen met die 'beleidswerelden', van financiering tot bestuur, en van leden- of klantenwerving tot inspraak of medezeggenschap. Zelfs binnen de wereld van de vrije tijd bestaan er verschillende 'werelddelen' die nagenoeg geen contact (samenhang) met elkaar hebben: organisatie, beleid en werkwijze in de sportwereld zijn van een compleet andere orde dan die van toerisme, dagrecreatie, het uitgaanscircuit en vormingswerk.

Een belangrijk verschil tussen de jeugd- en jongerenclubs en sportverenigingen aan de ene kant, en de jeugdzorg en het onderwijs aan de andere kant is het belang van de inzet van vrijwilligers voor de eerstgenoemde clubs en verenigingen. Ondanks het feit dat professionalisering zich in toenemende mate ook laat gelden in de vrije-tijdssector, drijven de meeste jeugd- en jongerenclubs en sportverenigingen nog steeds op de inzet van talloze vrijwilligers. De laatste jaren is de politieke en beleidsmatige aandacht voor vrijwillig kader toegenomen. Deze toename houdt verband met het onder-

kennen van het maatschappelijke belang van goed georganiseerd en laagdrempelig vrije-tijdsaanbod. De inzet van vrijwilligers houdt het aanbod betaalbaar. Daardoor kan de bijdrage van de overheid hiervoor beperkt blijven. Anderzijds is het inzicht gegroeid dat het vervullen van vrijwilligers-taken een mogelijkheid is tot maatschappelijke participatie en betrokkenheid. Hierbij komt de erkenning vanuit verschillende beleidssectoren dat het vrijwillig particulier initiatief oplossingen kan bieden voor maatschappelijke problemen die buiten het bereik van professionele voorzieningen vallen. Reden te meer om ervoor te zorgen de sociale infrastructuur van jeugd- en jongerenclubs en sportverenigingen in stand te houden en te ondersteunen. Aangezien sinds het einde van de jaren tachtig het verloop onder vrijwilligers is toegenomen, en in sommige sectoren het aantal vrijwilligers is afgenomen, groeit de bezorgdheid over het voortbestaan van de sociale infrastructuur in dit segment van de vrije-tijdsmarkt.

Tegen deze achtergrond bezien, is het onderwerp van deze rapportage op z'n minst ambitieus. Bruggen tussen onderwijs, jeugdzorg en vrije tijd hebben geen lange traditie. Pas vanaf de opkomst van Sociale Vernieuwing is de aandacht voor (maar ook noodzaak tot) integraal werken van overheidswege toegenomen. En die opkomst hangt weer samen met structurele bezuinigingen en toenemende druk op efficiency bij de gemeentelijke overheden, vooral op de terreinen welzijn, jeugdhulpverlening en sociaal beleid. Bij buurt- en wijkbeheer en in het veiligheidsbeleid is in korte tijd vooruitgang geboekt, waar het gaat om samenwerking en afstemming van beleid. In het onderwijs biedt de invoering van leerlinggebonden financiering mogelijkheden tot een verdergaande verbinding met jeugdzorg en vrije tijd. De hierbij gehanteerde 'rugzak-metafoor' met een 'zijvak voor vrije tijd' maakt duidelijk dat een geormerkt budget per jongere beschikbaar wordt gesteld voor gestructureerde vrije-tijdsbesteding.

In dit stuk staan de rol en functie van vrije-tijdsactiviteiten bij een verbinding met onderwijs en jeugdzorg centraal. De veronderstelling van de Stichting Overleg Jeugdvoorzieningen Nederland (SOJN) luidt dat een doeltreffende verbinding met sport en vrije-tijdsactiviteiten de effectiviteit van interventies in onderwijs en zorg kunnen vergroten. Hierbij wordt gedacht aan:

- consultatie en deskundigheidsbevordering door zorg en onderwijs zouden het bewustzijn en het signaleren van problematisch gedrag in sport- en vrije-tijdsorganisaties vergroten. Op basis daarvan wordt dan een bijdrage geleverd aan handhaving of versterking van het leefmilieu van jeugdigen en hun opvoeders of aan preventieve initiatieven;
- 2 het bieden van mogelijkheden aan jeugdigen tot:
 - oefening met verworvenheden en ervaringen uit de zorgsector;
 - uitbreiding of versterking van het sociaal milieu;
 - beperking van het risico voor wederzijdse verstoringen van interventies of bezigheden;
 - zorgeloos zijn temidden van zorgbemoeningen.

In betrekkelijk kort tijdsbestek, van december 1997 tot februari 1998, heeft onderzoeks- en adviesbureau Van Dijk, Van Soomeren en Partners (DSP) een inventarisatie gepleegd onder de aangesloten leden van de Nederlandse Jeugd Groep (NJG). Sinds 1996 is de NJG de brancheorganisatie voor alle landelijke instellingen die zich bezighouden met jeugd en jongeren. Binnenkort draagt de Landelijke Organisatie Vrijwilligers Jeugd- en Jongerenwerk haar fakkel over aan de NJG. De NJG heeft inmiddels 26 lidorganisaties waarbij in totaal meer dan een miljoen jeugdigen zijn aangesloten. Aan die instellingen zijn circa 200.000 volwassenen verbonden, bijvoorbeeld als bestuurslid of vrijwilliger.

Met vier van de jeugd- en jongerenorganisaties die bij de NJG zijn aangesloten heeft een uitgebreid interview plaatsgevonden, namelijk de Jongerenorganisatie CNV, NUSO (Landelijke organisatie voor speeltuinwerk en recreatie), Samen op Weg Jeugdwerk en Scouting Nederland. De overige 22 jeugd- en jongerenorganisaties zijn, voor zover relevant voor deze opdracht, telefonisch benaderd met het verzoek enkele vragen te beantwoorden. Hieraan hebben 15 organisaties hun medewerking verleend.

Daarnaast heeft DSP haar onderzoeksactiviteiten van de laatste jaren doorgelicht op het thema dat hier centraal staat. De resultaten van zowel de interviews als de schriftelijke analyse komen in deze rapportage aan bod. In het volgende hoofdstuk staan de meest saillante uitkomsten vermeld aan de hand van een aantal stellingen die alle kort worden toegelicht. Hoofdstuk 3 laat een aantal voorbeelden zien van verbindingen tussen vrije tijd en onderwijs en/of jeugdzorg. In hoofdstuk 4 wordt een nadere beschouwing van de bruggen gegeven. Hierin zal worden ingegaan op de volgende vragen:

- welke inspanningen zijn als minimale voorwaarden noodzakelijk voor een goed verloop (proces) en resultaat (effect) van de interventies vanuit de verschillende velden van onderwijs, sport/vrije tijd en jeugdzorg?
- hoe krijgen deze initiatieven in de praktijk gestalte (organisatie), welke beleidsinspanningen zijn hiervoor nodig (beleidskader, bestuurlijk draagvlak) en op welke wijze worden jongeren gestimuleerd hieraan te participeren?
- wat is op lokaal niveau nodig om aan dergelijke initiatieven vervolg te geven, en hoe kunnen regionale en landelijke instanties hieraan ondersteuning bieden (aansluiting van landelijk en regionaal beleid op lokale initiatieven bij dergelijke verbindingen)?

In het afsluitende vijfde hoofdstuk staan suggesties voor de organisatie van een conferentie over dit onderwerp.

2 Rijk voor discussie

In dit hoofdstuk staat een aantal stellingen met toelichting daarop over kansen voor verdergaande verbindingen tussen jeugdzorg, onderwijs en vrije tijd. Deze geven tezamen een kader aan waarbinnen de voorbeelden die in het volgende hoofdstuk worden gepresenteerd wat meer diepgang krijgen.

Stelling 1

Of het nu gaat om vormingswerk, sport en spel of discussiegroepen: de belangrijkste functie van vrije-tijdsactiviteiten voor de terreinen onderwijs en jeugdzorg is 'ontmoeting' oftewel 'bevordering van sociale contacten'. Dat is een intrinsieke functie, waarvoor een verdergaande afstemming met andere beleidssectoren niet nodig is. Deze sociale functie heeft verdergaande betekenis voor sociale integratie, vorming en de overdracht van normen en waarden, en is derhalve van groot belang voor educatie en jeugdzorg.

Vrije-tijdsbesteding is iets wat iemand meestal vrijwillig invult, in tegenstelling tot de meeste vormen van arbeid, onderwijs of gezondheidszorg. Dit betekent dat deelnemers aan vrije-tijdsactiviteiten hier normaal gesproken niet toe worden gedwongen. Er is een grote mate van keuzevrijheid, wanneer we de veelvormige wereld van de georganiseerde vrije-tijdsbesteding overzien. 'Zinnvolle vrije-tijdsbesteding' betekent meestal dat deelnemers in plaats van op straat of elders rondhangen, onder leiding van ervaren vrijwilligers of vakkundigen samen met anderen activiteiten ontplooiën. Vooral voor jeugdigen is ontmoeting en sociaal contact van belang. Hieraan geïllustreerde betekenissen zijn:

- sociale integratie;
- vorming en zelfontplooiing;
- normen en waarden.

Vrije-tijdsactiviteiten bevorderen de sociale integratie vanwege het sociaal contact en de acceptatie van anderen. Of het nu gaat om muziek maken, vormingswerk of sport, het met elkaar doorbrengen van de vrije tijd doet een beroep op samenwerking. Voorbeelden van genoemde doelgroepen zijn allochtone kinderen en jongeren, en jonge geestelijk of lichamelijk gehandicapten.

Vorming en zelfontplooiing komen spelenderwijs en op tamelijk experimentele wijze tot stand in een langdurig proces met leeftijdgenoten. Juist buiten school doen kinderen en jongeren hier ervaring in op, veelal zonder dat direct te beseffen, in de speeltuin, op het sportveld, tijdens het kamp of op de buurtclub.

Eenzelfde redenering geldt ook voor de overdracht van normen en waarden. In de vrije tijd gebeurt dit op een ongedwongen, vaak plezierige wijze. Van een voorbeeldfiguur (trainer, leider, instructeur) in de vrije tijd nemen jeugdigen gemakkelijker en vanzelfsprekender iets aan over gedrag, normen en waarden, dan van een leraar op school. Kinderen en jongeren experimenteren met hun eigen verhouding tot gevestigde waarden en normen.

Sport- en andere vrije-tijdsactiviteiten worden niet primair georganiseerd om deze maatschappelijke waarden over te dragen of om ontwikkelingsstoornissen te signaleren. Om verdergaande samenwerkingsverbanden aan te gaan met het onderwijs en de jeugdzorg is het derhalve van belang om medewerkers en vrijwilligers in de vrije-tijdssector bewust te maken van deze maatschappelijke waarden.

Stelling 2

Georganiseerde vrije-tijdsactiviteiten geven leidinggevend en begeleiders de mogelijkheid om in een zo vroeg mogelijk stadium problematisch gedrag van kinderen en jongeren te signaleren. Leidinggevend of begeleiders van deze activiteiten kunnen dit melden bij hulpverleningsinstanties. Bovendien kunnen zij, onder bepaalde voorwaarden, een rol spelen gedurende een hulpverleningstraject als vertrouwenspersoon van de jeugdige. Het is ook hier van belang dat werkers in de vrije-tijdssector inzien dat de maatschappelijke waarde verder kan gaan dan uitsluitend 'zinvolle vrije-tijdsbesteding', gezelligheid en sociaal contact.

Een afgeleide functie van een organisatie op het terrein van vrije tijd kan zijn het signaleren van problematisch gedrag van kinderen en jongeren. In deze visie worden georganiseerde vrije-tijdsactiviteiten opgevat als aangrijpingspunt om in contact te komen met jeugdigen en vertrouwen op te bouwen. Het gaat er hier niet om dat de leidinggevend op de stoel van de hulpverleners gaan zitten. Signalering en melding van problematisch gedrag mag evenmin worden verward met 'verklikken'. Indien de leiding constateert dat een deelnemer problematisch gedrag vertoont, en de organisatie maakt deel uit van een netwerk van instellingen (integrale jeugdzorg, preventieproject), dan kan contact worden opgenomen met de coördinerende, hulpverlenende instelling. Die instelling bepaalt welk traject de jongere wordt aangeboden.

Naast melding kunnen sleutelpersonen in vrije-tijdsorganisaties tijdens een hulpverleningstraject worden aangewend als vertrouwenspersonen en bewaker of adviseur bij de voortgang van het hulpverleningstraject. Zij voelen vaak goed aan hoe het met de jongeren gaat, omdat zij dicht bij de jongeren staan en gemakkelijk met hen in gesprek komen. Hulpverleners hebben dit type contact met de jongere niet of in veel mindere mate. Om daadwerkelijk tot melding over te gaan moet eerst contact worden gelegd met de ouders van de jongere. Begeleiders wijzen de ouders dan de weg naar hulp en zorg.

Om dergelijke functies goed tot hun recht te laten komen, zal de deskundigheid van medewerkers en vrijwilligers in de vrije-tijdssector vergroot moeten worden.

Stelling 3

De meest actuele en vernieuwende ontwikkelingen op het grensvlak van onderwijs, zorg en vrije tijd doen zich voor binnen de kaders van het onderwijsbeleid. Experimenten met de verlengde schooldag en buitenschoolse opvang maken duidelijk dat kinderen en jongeren na schooltijd meer mogelijkheden hebben om te leren en te participeren. Bovendien biedt het een verrijking van zorg: voor algemene dagelijkse levensbehoeften tot specifieke, preventieve en curatieve hulpverlening.

Er zijn allerlei varianten van netwerken rond de scholen: met jeugdwerk, jeugdhulpverlening, opvangvoorzieningen, sportclubs, gezondheidszorg, politie en buurtorganisaties. De verlengde schooldag is de meest intensieve vorm van samenwerking tussen onderwijs, zorg of jeugdwerk. Jeugdbeleid kan daarbij de juiste voorwaarden voor samenwerking scheppen. Het tot dusverre gevoerde verlengde schooldagproject bestaat uit activiteitenprogramma's voor kinderen en jongeren, en mogelijk ook voor hun ouders. Deze zijn afgestemd op de schooldag, maar bieden iets anders dan wat de kinderen gewoonlijk al op school doen.

Bij buitenschoolse opvang ligt de invulling meer op het terrein van de vrije-tijdsbesteding. In deze variant dient er een structurele invulling te zijn voor de vrije tijd met een goede balans tussen rust en activiteit, en ook tussen huiswerk en ontspanning. Er zijn ook voorbeelden van vrije-tijdsinstellingen,

zoals sportclubs, die zich profileren als begeleiders van tieners bij huiswerk en het aanleren sociale vaardigheden. Hier komen echter de grenzen in zicht van wat we tot de competentie van vrije-tijdsinstellingen mogen rekenen. Bij de vraag waar we die grenzen mogen trekken, komen randvoorwaarden naar voren zoals professionaliteit, inzetbaarheid van vrijwilligers, openings-tijden en beschikbaarheid van financiële middelen en materiële voorzieningen.

Stelling 4

In de invulling van vrije tijd weerspiegelen zich de maatschappelijke verschillen tussen uiteenlopende sociale lagen. Maar vrije-tijdsactiviteiten worden door kansarmen ook opgevat als alternatief maatschappelijk stijngingskanaal. Hier doen zich diverse mogelijkheden voor, waarbij een verbinding gelegd kan worden met een alternatieve, meer praktisch gerichte vorm van onderwijs.

Hoewel de zakenwereld ook wel voorbeelden te zien geeft van de ongeschoolde slimmerik die zich een toppositie binnen een groot concern weet te verwerven, geldt toch over het algemeen dat de kans op een hoge maatschappelijke positie recht evenredig is met het opleidingsniveau. In de werelden van sport, muziek en entertainment ligt dat anders. Daar heb je veel meer aan eigenschappen als doorzettingsvermogen, talent, inzicht, een markante persoonlijkheid en uitstraling dan aan een universitair diploma. Dergelijke domeinen staan in de ogen van velen dan ook min of meer buiten de formele maatschappij.

Aan de ene kant zien we talloze voorbeelden van kansarme jongeren die aan een carrière werken in de topsport, muziekindustrie of danswereld. Wie wil er geen Gullit, Ice T of Eddie Murphy worden? Aan deze voorbeelden voor positieve identificatie kleven ook bezwaren: er zijn maar weinig jongeren die het zo ver brengen, terwijl er voor degenen die het niet redden veel verloren kan gaan (een schoolcarrière, perspectief op een 'gewone' baan). Maar deze alternatieven bieden ook minder risicovolle perspectieven, bijvoorbeeld in de rol van trainer, coach, muziekdocent of technicus. Allerlei laagdrempelige kaderopleidingen zijn daarop geënt. Alle sportbonden in Nederland bieden dergelijke opleidingen aan. Ook in de recreatieve sfeer zijn er vele voorbeelden van opleidingen die jongeren kansen bieden om zich op leidinggevend vlak te manifesteren. Dit geldt eveneens voor muziek.

Stelling 5

Wil men een 'maatschappelijke opbrengst' verwachten van vrije-tijdsactiviteiten, bijvoorbeeld in samenwerking met de jeugdzorg of het onderwijs, dan is het zaak dat die activiteiten goed worden georganiseerd. Aangezien het daarbij vooral om vrijwilligers gaat -in de jeugdclub of bij de sportvereniging -, en vrijwilligerswerk steeds minder in trek is, mag men niet te veel van die activiteiten verwachten.

Op veel terreinen waarin van oudsher vrijwilligers actief zijn (zorg, cultuur, sport) neemt de druk op hen toe. Er wordt steeds meer van vrijwilligers verwacht (uitgedrukt in tijd en kwaliteit) terwijl diezelfde vrijwilligers slechts een beperkte hoeveelheid tijd ter beschikking hebben. Bovendien wisselen vrijwilligers hun actieve periodes steeds vaker af met rustperiodes: een jaartje secretaris bij club A, dan een jaar rust, vervolgens twee jaar begeleider in zorgtehuis B, et cetera.

Hier wordt door betrokken instellingen en overheidsorganisaties verschillend op gereageerd. Over het algemeen geldt dat overheidsorganisaties nog zoekend zijn naar een passende strategie. Er zijn al enkele jaren experimen-

ten gaande met een beperkte professionalisering van taken die voorheen door vrijwilligers werden verricht. Dit geldt bijvoorbeeld voor de sportwereld. In 'welzijnsland' is die professionalisering veel eerder, in de jaren zeventig en tachtig, ingezet. Voor bijna alle beleidsterrein waarin vrijwilligers actief zijn, geldt dat de financiële randvoorwaarden voor hen steeds aantrekkelijker worden. De fiscale aftrekbaarheid is toegenomen, de belastingvrije vergoedingen zijn gestegen en het verrichten van vrijwilligerswerk met behoud van uitkering is vaker mogelijk.

De betrokken overheidsorganisaties, onderwijs-, zorg-, en vrije-tijdsorganisaties zullen er gezamenlijk naar moeten streven dat vrijwilligerswerk naar behoren ondersteund wordt, zowel financieel als organisatorisch. Vrijwilligers verdienen een grotere maatschappelijke erkenning. De faciliteiten voor vrijwilligers moeten worden verbeterd en aan de tijd aangepast. Dit geldt vooral voor het cursorisch aanbod en de begeleiding van landelijke belangenbehartigers.

Stelling 6

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat jeugdigen die hun vrije tijd gestructureerd doorbrengen en zinvol besteden, over het algemeen minder problemen ondervinden in het 'maatschappelijk verkeer', zoals op school, bij het vinden van werk en in contacten met anderen, zoals met vrienden, familie of officiële instanties. Goed georganiseerde vrije-tijdsbesteding bevordert de sociale ontwikkeling van jeugdigen, en voorkomt in veel gevallen grensoverschrijdend gedrag. Onderwijzers hebben goed zicht op het gedrag van de jeugd tijdens schooltijd. Het is aan te bevelen meer zicht te krijgen op het vrije-tijdsgedrag van jeugdigen buiten schooltijd, met name voor kinderen op de basisschool.

Vanwege de preventieve waarde van georganiseerde vrije-tijdsbesteding is het van belang om kinderen op jonge leeftijd kennis te laten maken met uiteenlopende vormen van vrije-tijdsbesteding. Er is echter onvoldoende zicht op de tijdsbesteding van jeugdigen buiten school.

Vooraf de grote steden hebben de laatste jaren inspanningen verricht om een zogenaamde 'jeugdmonitor' op te stellen. Gemeenten hebben hiertoe het initiatief genomen. Het zijn veelal de gezondheidsdiensten of welzijnsafdelingen die de coördinatie hierover voeren. Het ligt voor de hand om in dergelijke monitoren vragen op te nemen over de vrije-tijdsbesteding van jeugdigen. De uitkomsten hiervan zouden de *input* moeten zijn van een stimuleringsbeleid vrije-tijdsbesteding. Afstemming met het onderwijs en de jeugdhulpverlening ligt voor de hand. Zo kan de verlengde schooldag een structuur bieden voor vrije-tijdsbesteding van de schoolgaande jeugd. Met de jeugdhulpverlening is contact gewenst om bijvoorbeeld jeugdigen met bepaalde problemen een passend vrije-tijdsaanbod te doen. Een jeugdmonitor zou in het beste geval ook uitsluitsel moeten geven over de motieven waarom bepaalde jeugdigen niet aan een of andere vorm van jeugdwerk, sport of spel doen. Wanneer die verband houden met beïnvloedbare factoren, zoals financiën, bereikbaarheid of toegankelijkheid, dan moet daar een beleid op worden gevoerd. Ook hiervoor is afstemming van beleid tussen jeugdzorg, onderwijs en vrije tijd gewenst.

3 Voorbeelden van bruggen

3.1 Van ophaalbrug, via loopbrug tot Erasmusbrug

Bruggen tussen vrije-tijdsactiviteiten enerzijds en onderwijs en jeugdzorg anderzijds komen in verschillende gradaties voor:

- **incidenteel:** bijvoorbeeld op het onderdeel 'signalering' en 'melding'/'doorverwijzing' tijdens of na een vrije-tijdsactiviteit. Met een metafoor kunnen we hier spreken van een 'ophaalbrug' die wanneer dat uitkomt, of wanneer zich problematisch gedrag voordoet, neergelaten kan worden om in contact te treden met een samenwerkende partner (hulpverleningsinstantie).
- **laagdrempelig:** bijvoorbeeld wanneer een vrije-tijdsinstelling zich ontpopt als organisatie die jongeren op alternatieve (niet-schoolse) wijze kennis, sociale vaardigheden, en normen en waarden bijbrengt. Dit kunnen we illustreren met de eenvoudig te bevestigen loopbrug die door iedereen bewandeld kan worden. De loopbrug legt op vanzelfsprekende wijze contact tussen de wereld van vrije tijd met die van jeugdzorg en onderwijs.
- **structureel:** bijvoorbeeld door het creëren van een netwerk van samenwerkende instellingen. Dit vraagt in eerste instantie om experimenten omdat het bij de onderhavige beleidsterreinen om een vrij ingrijpende vernieuwing van structuren gaat. Voorbeelden zijn de verlengde schooldag en de buitenschoolse opvang. Blijven we bij de bruggenmetafoor, dan laat de bouw en werking van de Erasmusbrug zien dat we niet over één nacht ijs kunnen gaan. Hoe vrije-tijdsorganisaties aansluiting kunnen vinden bij en bij kunnen dragen aan initiatieven die veelal door scholen en gemeenten worden genomen, zal de nabije toekomst moeten uitwijzen.

3.2 Voorbeeld 1 tot en met 9

Voorbeeld 1: 'Opboxen' op de boksschool van Jan Schildkamp

Jan Schildkamp is sinds de jaren zeventig bokstrainer in Hoogvliet. In de loop van de jaren tachtig zag Schildkamp steeds duidelijker in dat de werkloze jongeren uit Hoogvliet en omgeving een plek moesten hebben waar zij overdag iets nuttigs konden doen. Zijn standpunt luidde: 'Wanneer ze iets te doen hebben, worden ze afgehouden van de criminaliteit'. Zo bouwde hij een eigen boksschool op waarin de jongeren naast sport, ook training kregen in sociale en communicatieve vaardigheden. In 1993 is de stichting Opboxen opgericht. Het programma dat deze stichting aanbiedt wordt gedragen door de Reclassering, Basiseducatie, de Buitenschool, het Leger des Heils, het Pedagogisch Instituut en de landelijke stichting Beweging Recreatie en Spel (BRES). Het weekprogramma moest de jongens (van 16 tot 27 jaar) weer regelmaat in het leven brengen. Onderdelen zijn:

- persoonlijke begeleiding van de jongens;
- maatschappij-oriëntatieles;
- basiseducatie en sociale vaardigheden;
- een cursus Recreatiesportleider A;
- een agressie-regulatietraining.

Uit evaluaties blijkt dat het project succesvol is. De meeste deelnemers waren langdurig werkloos en hadden zich meerdere malen schuldig gemaakt aan crimineel gedrag. Voor de meerderheid van de deelnemers was praten

het belangrijkste wat ze bij Opboxen hadden geleerd. Ze waren naar eigen zeggen ook minder agressief en meer zelfredzaam geworden. Ze hadden geleerd hoe zij zich in de samenleving behoren te gedragen. Velen vonden tijdens het traject een vaste of tijdelijke baan. Wanneer zij weer in moeilijkheden raken, is de boksschool voor hen altijd geopend.

De belangrijkste succesfactoren van Opboxen zijn:

- het aanbieden van een dagprogramma;
- het geven van stimulansen;
- aandacht geven;
- overbrengen van normen en waarden;
- opvangen van de jeugd door een aantrekkelijke thuisbasis.

In dit voorbeeld is boksen het 'lokkertje' voor de 'zware' doelgroep jongeren. Deze sport trekt hen aan en is een aangrijpingspunt voor een verdergaand hulpverleningstraject. Jan Schildkamp is de vertrouwenspersoon. Hoewel hij formeel projectleider is, zullen de meeste jongens hem vooral zien als een boksende vaderfiguur.

Voorbeeld 2: 'Huiswerkbegeleiding bij de sportclub' door stichting Jeugdplan

De samenstelling van de meeste voetbalclubs in de grote steden is de afgelopen jaren sterk veranderd. Tegenwoordig bestaan de jeugdafdelingen grotendeels uit allochtone voetballertjes. De meesten van hen hebben op allerlei terreinen een achterstand ten opzichte van hun autochtone leeftijdgenoten. Met het project 'Huiswerkbegeleiding' probeert de stichting Jeugdplan de A-junioren (16-19 jaar) en straks ook de B- en C-junioren van de Amsterdamse voetbalclub Neerlandia/SLTO te helpen om een volwaardige plek te vinden in de samenleving. Het project rust op twee peilers. Ten eerste het bevorderen van de integratie van alle groepen binnen de jeugdafdeling. Ten tweede het bieden van extra kansen door het geven van ondersteuning aan jongeren in achterstandsposities, vooral ten aanzien van onderwijs.

Jongeren kunnen vijf dagen per week van 15.00 uur tot 20.00 uur huiswerkbegeleiding krijgen in het clubhuis van Neerlandia/SLTO van docenten voor de exacte vakken, Nederlands en economie. Dat zijn stagiaires van de Hoge School en de Universiteit van Amsterdam. Ouders van de jongeren worden voorgelicht en nauw bij het project betrokken. Bovendien is er contact met de scholen over voortgang, prestaties en gedrag van de jongens. Omdat veel allochtone jongeren niet kunnen zwemmen wordt er ook zwemles aangeboden. Verder is er naast voetbal een ruim sportaanbod van studenten Lichamelijke Opvoeding. Deelname aan het project is kosteloos; de jongeren moeten wel lid zijn van de voetbalclub en vrijwilligerswerk verrichten (kantinedienst, schoonmaak, wedstrijden fluiten). Financiering is geregeld door middel van sponsoring van de stichting Doen (gelden uit de Postcodeloterij). De stichting Jeugdplan is opgericht om het project in goede banen te leiden, en is momenteel nog uitsluitend bezig voor Neerlandia/SLTO. De stichting wil zich in de toekomst wat meer losmaken van de voetbalclub en ook voor andere instellingen werkzaam zijn. Bovendien wil men de begeleiding uitbreiden naar sollicitatietrainingen, tekstverwerking, technische vakken, koken en maatschappelijke hulp.

Het project verloopt volgens de betrokkenen vrij moeizaam: het bestuur van de voetbalclub heeft weinig tijd om zich ermee bezig te houden, terwijl zij het project wel ziet als paradepaardje van de club.

De resultaten zullen vooral op de langere termijn te zien zijn. Vooral nog constateren betrokkenen dat vandalisme op en rond de club is afgenomen en dat de betrokkenheid van de jongeren bij de club is toegenomen. Het

project bevindt zich thans op de helft van de looptijd van drie jaar.

Sterke punten van het idee achter het project zijn:

- de kantine van de club als plek waar jongeren worden geholpen;
- de binding tussen scholen en voetbalclub waardoor men de jongeren goed kan volgen en begeleiden;
- het betrekken van de jongeren bij de club door vrijwilligerswerk in ruil voor huiswerkbegeleiding.

De belangrijkste praktische knelpunten zijn:

- de kosten van de projectleider en algemene medewerker voor een gemiddelde sportclub;
- het bestuurlijk draagvlak voor een dergelijk project en de inschakeling van vrijwilligers bij het dagelijks werk.

Voorbeeld 3: Nieuwe Perspectieven: ook op vrije tijd!

Nieuwe Perspectieven is sinds vijf jaar een intensieve trajectbegeleiding van jongeren die dreigen af te glijden naar een marginaal of crimineel bestaan in Amsterdam. Het gaat daarbij om een vorm van individuele hulp- en dienstverlening waarbij jongeren tussen de 12 en 20 jaar na twee of drie maanden daadwerkelijk nieuw perspectief op school of werk krijgen. Daarnaast richt de aanpak zich met succes op de vaak verstoorde relatie met de ouders en op het vinden van goede alternatieven voor de vrije-tijdsbesteding van de jongeren. Een belangrijke succesfactor van het project (dat inmiddels een stichting is geworden) is de vernieuwende interventiemethode waarin een gemiddeld tien weken durende intensieve persoonlijke begeleiding met veel aandacht voor de jongere centraal staat. Gedurende die periode worden de ontwikkelingsmogelijkheden van de jongere systematisch onderzocht en uitgebouwd. Daarbij wordt uitgegaan van de positieve kanten van de jongere, ten einde hem te motiveren actief aan zijn eigen toekomst te werken.

Tijdens de analyse van de sociale omgeving van de cliënt, wordt sterk gelet op de dagindeling en tijdsbesteding van de jongere. De instromers spijbelen meestal van school of zijn al uitgevallen. Van gestructureerde vrije-tijdsbesteding is nauwelijks sprake. De interventie-medewerkers van Nieuwe Perspectieven wijzen de jongeren er nadrukkelijk op dat de vriendenkring veel invloed heeft op hun gedrag. Vaak worden zij ertoe aangespoord te breken met de randgroep waarin zij de meeste tijd verkeren, op straat, in de coffeeshop en in de winkelcentra. De interventie-medewerker gaat dan op zoek naar zinvolle alternatieven: een sportclub, een muziekschool of een goed georganiseerde jongerenclub. Vaak wordt geprobeerd om invloedrijke sleutelpersonen van de jongere op het spoor te komen, uit de tijd dat het nog goed met hem ging. Deze persoon wordt dan benaderd met het verzoek om de jongere positief te beïnvloeden en hem te motiveren zijn tijd zinvol te besteden. Behalve om onderwijzers gaat het hierbij vaak om sporttrainers of begeleiders/jongerenwerkers van migrantenorganisaties of het sociaal-cultureel werk. Gebleken is dat de doelgroep over het algemeen veel vertrouwen in deze personen heeft.

Het grote pluspunt van een dergelijke verbinding van 'vrije tijd' met jeugdzorg is dat er uitwisseling is van ervaringen over en van de jongere naar beide kanten. Hierdoor kan er tijdig worden ingespeeld op nieuwe ontwikkelingen. Na beëindiging van het interventietraject wordt ervan uitgegaan dat het netwerk van betrokken instellingen de jongeren verder begeleiden en blijven motiveren. Uiteindelijk zullen de jongeren het zelf moeten doen: de zwaarste probleemgroep is daar echter nauwelijks toe in staat en valt vroegtijdig uit.

Voorbeeld 4: Ondersteuningsaanbod specifieke groepen van de Jongerenorganisatie CNV: project studieondersteuning bij jongerenorganisatie Cabo

Dit project wordt uitgevoerd in Rotterdam in samenwerking met jongerenorganisatie Cabo voor Kaapverdiaanse jongeren. Het is gericht op het verbeteren van de schoolprestaties, het oplossen van problemen op school en het helpen bij het maken van een keuze voor verdere studie of bij het vinden van werk. Voorkomen moet worden dat jongeren uitvallen op school. Kaapverdiaanse jongeren in de tweede of derde klas van het VBO kunnen twee middagen of avonden in de week bij Cabo terecht voor studieondersteuning onder deskundige begeleiding van ervaren en enthousiaste Kaapverdiaanse jongeren die de middelbare school hebben afgerond. Een en ander vindt plaats in het clubgebouw van Cabo. Hier kunnen jongeren rustig hun huiswerk maken en om hulp vragen. Extra aandacht is er voor de Nederlandse taal en het kiezen van een passend vakkenpakket. Er wordt met de jongeren gepraat over hun interesses voor een vervolopleiding of voor een werkloopbaan. Over dat soort keuzes is veel informatie aanwezig, evenals over praktische zaken, zoals studiefinanciering en andere regelingen.

Dit is een goed voorbeeld van praktijkgerichte projecten die de Jongerenorganisatie CNV in samenwerking met regionale en lokale partners ontwikkelt en uitvoert. Hierbij gaat de meeste aandacht uit naar scholing en werk. Vrije-tijdsorganisaties, zoals Cabo, bieden een goed platform om jongeren die daar extra problemen bij ondervinden te bereiken en enthousiast te maken. Het aanleren en ontwikkelen van sociale vaardigheden is ook hierbij van groot belang.

Uit ervaringen met dit soort projecten is gebleken dat aan de volgende randvoorwaarden moet worden voldaan:

- tijdens de begeleiding dicht bij de belevingswereld van jongeren staan;
- goed samenwerken met lokale partners (lokale overheid, maatschappelijk werk, jongerenorganisaties, arbeidsbureaus);
- een locatie kiezen die de jongeren aanspreekt en waar zij graag komen;
- werken met voor de jongeren vertrouwde personen.

De Jongerenorganisatie CNV biedt bovendien in samenwerking met het vormingswerk, bijvoorbeeld in Ommen, trainingscursussen aan voor jongeren. Hierdoor worden jongeren in achterstandsituaties ondersteund bij het aanleren van sociale vaardigheden, bij het vinden van werkervaringsplaatsen en bij het werken aan een goede beroepshouding.

Tot slot koppelt de Jongerenorganisatie CNV werkervaringstrajecten aan vrije tijd via 'Eurocamp', een campingorganisatie die jongeren tijdens een vakantie de mogelijkheid biedt werkervaring op te doen.

Voorbeeld 5: Scouting Nederland: een aanbod voor naschoolse opvang en de verlengde schooldag

Scouting Nederland overkoepelt een wijdvertakt netwerk van scoutinggroepen waarbinnen de leden op plezierige wijze de vrije tijd kunnen doorbrengen en die bovendien een bijdrage leveren aan de vorming van de persoonlijkheid. Tegenwoordig legt Scouting Nederland een sterk accent op de betekenis van scouting voor de sociale en natuurlijke omgeving. Scouts dienen vooral bewust te worden gemaakt van het belang van een duurzame samenleving, instandhouding van natuur en het verbeteren van het milieu. Net als de sportwereld draait scouting op de inzet van talloze vrijwilligers. Op experimentele basis probeert Scouting Nederland aansluiting te vinden bij ontwikkelingen in naschoolse opvang en de verlengde schooldag. In andere landen, waaronder de VS en Indonesië, is die koppeling al gebruikelijk. Een goed thema voor die koppeling is natuur- en milieueducatie.

Daarnaast is integratie van doelgroepen, vooral allochtonen en gehandicapten, speerpunt van beleid van Scouting Nederland. Voor beide groepen geldt dat het oprichten en voortbestaan van scoutinggroepen 'in eigen kring' wordt gestimuleerd, naast integratie van scouts in bestaande groepen. De methodieken hiervoor werken stap voor stap beter. Bij uitstek in het scoutingwerk, waar kinderen leren samenspelen, komt problematisch gedrag tot uiting. Indien dit het geval is en signalering plaats heeft gevonden, dan wordt contact opgenomen met reguliere instanties (RIAGG of huisartsen) in de jeugdzorg. Ook omgekeerd kunnen kinderen die bepaalde vormen van problematisch gedrag vertonen, goed terecht in een scoutinggroep om samenspelen en samenwerken te verbeteren. Uiteraard zijn er grenzen tot waar de invloed van scoutingwerk reikt: het is geen jeugdbeschermingsinstelling. Gezien de maatschappelijke betekenis van scouting en de wijze waarop het georganiseerd is, kan worden geconcludeerd dat scouting een uitstekende invulling geeft aan de verlengde school-dag en naschoolse opvang.

Voorbeeld 6: NUSO: Spel, spel en nog eens spel

NUSO, de belangenbehartiger voor alle speeltuinen in Nederland, gaat ervan uit dat speeltuinen meer en meer aan belang hebben gewonnen doordat de openbare ruimte in verstedelijkte gebieden steeds minder geschikt is als speelplek. De NUSO heeft een grootscheeps renovatieplan opgesteld om de speeltuinen te laten voldoen aan de kwaliteitseisen die hiervoor gelden. In het kader van de naschoolse opvang biedt het speeltuinwerk voor de basisscholen goede perspectieven: het speelterrein met clubgebouw is daadwerkelijk buiten het schoolterrein gelegen, zodat de infrastructuur geen problemen oplevert. Voor kinderen is het belangrijk dat zij na schooltijd het schoolgebouw verlaten, maar toch in een beschermde en veilige omgeving kunnen spelen onder deskundige begeleiding. Speeltuinwerkers kunnen kinderen aandacht geven die zij van hun ouders soms niet krijgen. Met een goed programma brengt het speeltuinwerk ook de nodige regelmaat in het leven van kinderen. Voor deze vorm van naschoolse opvang is een professioneel (uit het sociaal-cultureel werk/kinderopvang) nodig die samenwerkt met een aantal vrijwilligers.

Speeltuinen zijn bovendien goed geworteld in de buurten, waardoor contacten met ouders, scholen en welzijnsinstellingen gemakkelijk worden gelegd. Zij maken meestal deel uit van de wijkwelzijnsorganisatie (veelal georganiseerd in stichtingen Welzijn). Er zijn voorbeelden bekend van wijkpolitie-agenten die spreekuur houden bij de speeltuin omdat dat een plek is waar mensen gemakkelijk naartoe komen.

De NUSO onderstreept de preventieve waarde van samenspelen en het bevorderen van sociale contacten door spelen. Bovendien is de speeltuin laagdrempelig in alle opzichten. Toezichthoudende vrijwilligers hebben voorts een verwijfsfunctie bij problematisch gedrag van kinderen. In het cursuswerk van de NUSO wordt vrijwilligers geleerd hoe om te gaan met kinderen ten aanzien van allerlei aspecten die met spelen verband houden: agressief gedrag, veiligheid, pedagogie, moderne technologie en communicatiemiddelen, tijdens kindervakanties en bij gemeenteraadsverkiezingen. Elke buurt is gebaat bij een goed verzorgde, kwalitatief voldoende ingerichte speeltuin. Daarmee kan verloedering van een buurt worden tegengegaan.

Voorbeeld 7: Identiteitsgebonden organisaties: 'Dilemmaland' en 'Jongeren aan het woord'

Samen op Weg Jeugdwerk, de clusterorganisatie van identiteitsgebonden jeugd- en jongerenorganisaties, heeft samen met jongeren twee instrumenten ontwikkeld die op concrete wijze laten zien hoe vrije-tijdsactiviteiten van dienst kunnen zijn bij morele, maatschappelijk relevante vraagstukken. In feite gaat het hier om een 'educatieve' brug tussen vrije tijd en jeugdzorg. 'Dilemmaland' is een interactieve CD-i die jongeren samen achter de computer kunnen doorlopen en die hen constant voor dilemma's plaatst. Jongeren moeten daarbij steeds keuzes maken, die afhankelijk zijn van de situatie waarin zij zich bevinden en gerelateerd zijn aan normen en waarden. Achterliggende gedachte is dat jongeren die gezamenlijk de CD-i doorlopen, met elkaar discussiëren over de te maken keuzes en zich daardoor bewust worden van ethiek en moreel gedrag.

Evenals 'dilemmaland' past de video 'Jongeren aan het woord' goed bij het profiel van de identiteitsgebonden jeugdorganisaties. Ook hierbij gaat het om reflectie op het eigen gedrag: bezinning, bewustwording en vorming hebben in deze video betrekking op het dagelijks leven en de problemen van tieners. De video is gemaakt met tieners uit Eindhoven, stemt tot nadenken en geeft aanleiding tot discussie. Een uitstekend middel derhalve om met leeftijdgenoten te praten over school, werk, relaties, uitgaan en andere maatschappelijke issues.

Beide communicatiemiddelen kunnen worden besteld bij Samen op Weg Jeugdwerk. Ze zijn niet alleen bedoeld voor het jeugd- en jongerenwerk. Ook scholen en jeugdhulpverleningsinstanties kunnen er gebruik van maken. Voor beleidsmedewerkers jeugdzaken en professionals die dagelijks met jeugd werken zijn de video en CD-i een *eye-opener*.

Voorbeeld 8: De Brede School in Rotterdam

De meest omvangrijke beleidshervorming op het grensvlak van onderwijs, jeugdzorg en vrije tijd doet zich voor in het onderwijsveld. Een variant die verder gaat dan de verlengde schooldag is de Brede School. In Rotterdam is het initiatief genomen om de samenwerking tussen het onderwijs en instellingen op het terrein van jeugdbeleid en jeugdzorg verder te intensiveren. Er kunnen meer scholen aan deelnemen, ook uit het voortgezet onderwijs, maar er is ook een inhoudelijke impuls: het bevorderen van de sociale competenties van jongeren krijgt extra aandacht. Organisatorisch ligt het accent bij het opzetten van een sterk sociaal netwerk in de wijk met de school als middelpunt.

Op vier punten bouwt de Brede School voort op de verlengde schooldag:

- De bondgenotenstrategie: alle betrokken instellingen zijn bondgenoten in het gezamenlijk organiseren van activiteiten en het investeren in de ontwikkelingskansen van kinderen en jongeren;
- Het intergenerationele aspect: er is winst te halen uit het naast elkaar zetten van ouder- en kinderactiviteiten en daarbij te kijken naar de wederkerigheid, net zoals dat gedaan is bij de relatie school en maatschappelijk werk;
- De wijk als invalshoek: gaten in het sociaal weefsel van steden kunnen worden gedicht door het leven in wijken weer centraal te stellen. Het bouwen aan nieuw weefsel in de wijk vindt een inspiratiebron bij scholen en instellingen die samenwerken bij de verlengde schooldag;
- Netwerkvorming: vanuit de schoolsituatie samenwerking vinden bij instellingen die eenzelfde (deel)doelstelling voor ogen staat, is van groot belang voor het draagvlak en de continuïteit van het beleid. Het aanpakken van achterstanden onder bepaald doelgroepen in wijken staat daarbij

voorop.

In de aanpak van de Brede School wordt uitgegaan van twee principes: de eigen kracht van deelnemers en instellingen en het benutten van verschillen. Elke wijk is anders zodat steeds weer gezocht moet worden naar de beste invulling bij hetzelfde concept. Voor het organiseren van vrije-tijds-activiteiten geldt dan dat aansluiting gevonden moet worden bij de interesses van leerlingen. Een brede keuze past hierbij goed bij het concept van de Brede School. Het aanbod komt uit de wijk: van sportverenigingen, het sociaal-cultureel werk en het jeugd- en jongerenwerk. Hiermee wordt aangesloten bij het ontwikkelen van integraal jeugdbeleid.

Uiteindelijk is het de bedoeling dat wordt toegegroeid naar een situatie waarbij er multifunctionele wijkgebouwen zijn waar iedereen terecht kan voor zijn vraag naar activiteiten op de terreinen van onderwijs, zorg en vrije tijd. Overigens is dat precies waar op nieuwbouwlocaties al naar wordt gestreefd, zoals IJburg in Amsterdam en Leidse Rijn in Utrecht.

Voorbeeld 9: Jeugd in Beweging: op school, in de vereniging en daarbuiten

In 1996 is de projectgroep Jeugd in Beweging geïnstalleerd door de staatssecretarissen van VWS en OC&W. Met het vierjarige project wordt beoogd om de kwaliteit van sport en lichamelijke opvoeding te verbeteren, de binding en maatschappelijke betrokkenheid van jongeren te vergroten, een actieve en gezonde leefstijl te stimuleren en sociale integratie te bevorderen. Begin 1998 worden tien gemeenten geselecteerd die een gedegen plan hebben ingediend bij de projectgroep. Het project heeft de volgende thema's:

- sportoriëntatie en -keuze;
- gezondheid en bewegen;
- vergroten jeugdkeuze, jeugdparticipatie en jonge vrijwilligers;
- sociale integratie;
- ontwikkeling lokaal beleid, creëren draagvlak.

Inmiddels zijn op experimentele wijze zeven bewegingsconsulenten op lokaal niveau actief. Hun functie is erop gericht om het bewegingsonderwijs op basisscholen te verbeteren en de jeugd enthousiast te maken voor sport en beweging. Zij zijn adviseurs voor lokale sportstimuleringsprojecten. Bij Jeugd in Beweging is het een van de uitdagingen om kinderen en jongeren via de scholen te stimuleren om blijvend aan sport te (blijven) doen. Ook wordt ernaar gestreefd om het belang van een gezonde leefstijl op scholen te promoten. In de biologische of bij maatschappijleer zijn daar mogelijkheden voor. Dit dient afgestemd te worden met het vak lichamelijke opvoeding.

Bij Jeugd in Beweging is er specifieke aandacht voor groepen leerlingen die tot dusverre minder aan bod komen bij sportclubs, bijvoorbeeld Turkse en Marokkaanse jongeren en gehandicapten. In de lokale projecten zullen strategieën worden gevolgd die erop gericht zijn hun deelname te vergroten. Bij Jeugd in Beweging is er op landelijk niveau samenwerking tussen de projectgroep en NOC*NSF, BRES, projectgroep OLPJ, NIZW en diverse directies van VWS en OC&W.

Op lokaal niveau gaat het om samenwerkingsverbanden tussen scholen, de gemeentelijke sportraad, sportverenigingen, jongerenwerk en de gemeente.

4 De bruggen nader beschouwd

Een algemene indruk

De voorbeelden overziend, en de resultaten uit de telefonische ronde onder de lidorganisaties van de NJG in beschouwing genomen, kunnen wij concluderen dat de bruggen tussen onderwijs, jeugdzorg en vrije tijd nog in de kinderschoenen staan. Althans waar het gaat om de eigen inbreng daarbij van organisaties op het brede terrein van vrije tijd. En om bij de beeldspraak uit het vorige hoofdstuk te blijven: voor de meeste voorbeelden gaat het daarbij om kleine ophaalbruggetjes en enkele loopbruggen.

Wat moeten we hiervan denken? Is het een schrale oogst? Allereerst dienen we te beseffen dat de maatschappelijke betekenis van vrije-tijdsactiviteiten, van scouting en sport tot sociaal-cultureel werk en vormingsactiviteiten, pas sinds enkele jaren wat meer in de belangstelling staat. Uit de gevoerde gesprekken is op te maken dat de meest in het oog springende maatschappelijke (en dus afgeleide) functie van deze activiteiten de sociale betekenis is: sociaal contact tussen kinderen en jongeren, integratie van verschillende bevolkingsgroepen en het spelenderwijs opdoen van sociale vaardigheden. Dat gaat nagenoeg vanzelf: er is 'slechts' een sociale en fysieke structuur voor nodig, meestal een ruimte, wat materiaal en een leider/begeleider. Om die sociale waarde tot zijn recht te laten komen is geen brug met andere beleidsterreinen nodig. En dus ook geen integraal beleid. Wel is er geld en wat ondersteunende menskracht nodig om de activiteiten mogelijk te maken. Er wordt veelal gewerkt met vrijwilligers, dus is het zaak die bij de activiteiten te blijven betrekken en de ondersteuning en facilitering te intensiveren.

Verder is het van groot belang om de kloof tussen hooggekwalificeerde professionals in de onderwijs- en jeugdzorgsector en hun instellingen, en de vrijwilligers uit de vrije-tijdssector te overbruggen. En die kloof is groot. Professionals in de onderwijs- en zorgsector benaderen de jongere als cliënt. Vrijwilligers in het jeugd- en jongerenwerk en van verenigingen beschouwen jongeren als deelnemers. Indien onderwijs en jeugdzorg aan de ene kant, en vrije tijd aan de andere kant nauwer op elkaar willen aansluiten, dan zullen de betrokken begeleiders de jongeren ook op een vergelijkbare manier moeten benaderen en behandelen. Aan de andere kant kan niet direct worden verwacht dat organisaties die grotendeels draaien op de inzet van vrijwilligers zich in korte tijd professionaliseren. Dit is ook niet gewenst omdat daarmee de aantrekkingskracht en het laagdrempelige karakter van deze organisaties op de tocht komt te staan.

Tegen die achtergrond moeten we over de beleidsmatige legitimering van vrije-tijdsactiviteiten niet te krampachtig doen. Wanneer we er te veel aan op gaan hangen, drijven we af van wat de kern van vrije-tijdsactiviteiten en het motief daarbij van jongeren is. Kinderen spelen samen omdat dat leuk is, niet omdat zij de buurt mooi willen houden. Jongens en meisjes scouten omdat zij dit spannend en avontuurlijk vinden, niet omdat zij de maatschappij een dienst willen bewijzen. Jongeren ontmoeten elkaar in gespreksgroepen tijdens clubavonden omdat zij dit zinnig en gezellig vinden, niet omdat zij aan integratie willen doen. En jonge sporters voetballen samen omdat zij voetbal een prachtige sport vinden, niet omdat zij tegen discriminatie zijn. Als we alle afgeleide maatschappelijke functies van vrije-tijdsbesteding expliciet gaan benoemen, en daar integrale projecten bij bedenken, dan verliest het zijn belangrijkste waarde: meedoen is leuk. Of zoals een aantal

medewerkers van jeugdorganisaties het verwoorden: de toegevoegde waarde van vrije-tijdsactiviteiten voor onderwijs en jeugdzorg is vooral preventief. Het helpt mee voorkomen dat kinderen en jongeren achterop raken.

Hiermee is niet gezegd dat jeugd- en jongerenorganisaties behoudend zijn ingesteld. Het aanbod van de instellingen komt echter voort uit een gegroeide traditie. Zo bestaan enkele identiteitsgebonden instellingen al ruim honderd jaar. Het scoutingwerk in Nederland is al ruim zeventig jaar oud en veel sportclubs en speeltuinverenigingen hebben al een rijke geschiedenis. Al deze clubs zijn er blijkbaar in geslaagd om de jeugd te blijven betrekken in hun activiteiten. En zoals de jeugd verandert, zo zijn ook deze clubs in de loop der tijd veranderd, en meegegroeid met wat jongeren van hen verlangen. De ene club lukt dat beter dan de andere. En voor sport geldt bijvoorbeeld dat de populariteit van takken van sport ten opzichte van elkaar sterk kan verschillen en in de tijd verandert. Begin jaren negentig is echter een licht dalende tendens gesignaleerd voor de totale deelname van jongeren aan sport. Die betreft vooral jongeren in de leeftijd van 14 tot 18 jaar. Een veel genoemde reden voor deze afgenomen belangstelling is het behoudende karakter van veel verenigingen. Het aanbod van sportverenigingen is overwegend een op traditie gestoeld standaardpakket van wedstrijden en trainingen. De organisatie daarvan is vrij rigide: de tijden staan, net als het aanbod, vast. Wat dat betreft gaan commerciële sportscholen meer met hun tijd mee. Een laatste punt waarin de sportwereld ten aanzien van het betrekken van jongeren achterloopt, is de positie van jongeren bij het organiseren van activiteiten en bij besluitvorming. Slechts een enkele club heeft een jeugdbestuur. De meeste verenigingen worden geleid door een handvol fanatieke kaderleden. De kloof met de jongere achterban is groot.

Organisatie: kansen benutten is vooral samenwerken

Deze algemene indruk wil niet zeggen dat de verschillende beleidsterreinen weinig voor elkaar kunnen betekenen. Vrije-tijdsinstanties kunnen in zekere mate:

- een signaal opvangen zodra het mis gaat met kinderen of jongeren;
- doorverwijzen naar een hulpverlenende instantie;
- een aanbod doen aan scholen in het kader van buitenschoolse of naschoolse opvang en de verlengde schooldag (sport, spel, vormingswerk, cultuur);
- onder bepaalde voorwaarden bijbrengen van sociale en psychische competenties aan kinderen en jongeren die achterop zijn geraakt, zoals dagritme, sociale vaardigheden, zelfvertrouwen en maatschappelijke oriëntatie.

Omgekeerd kunnen jeugdzorgorganisaties en scholen een dienst bewijzen aan vrije-tijdsorganisaties door:

- kinderen en jongeren via school kennis te laten maken met vrije-tijdsactiviteiten en het belang daarvan te laten zien, zoals in het kader van de verlengde schooldag;
- vanuit preventieve overwegingen bepaalde ('risico')kinderen en jongeren door te verwijzen naar jeugd- en jongerenorganisaties, speeltuin- en sportclubs, meestal op initiatief van een hulpverlenende organisatie of gezondheidsdienst;
- het vrijwillig kader van vrije-tijdsorganisaties ondersteuning en advies te geven over hoe om te gaan met (mogelijk) problematisch gedrag van jonge deelnemers.

Deze opsomming geeft aan dat alle betrokken partijen baat kunnen hebben bij een goede samenwerking. Het is afhankelijk van het type project en de

organisatie van de aanbieder van vrije-tijdsactiviteiten hoe en met welke school en/of jeugdzorginstelling wordt samengewerkt. In de voorbeelden zijn verschillende varianten weergegeven.

Inspanningen als minimale voorwaarden

Om een project of samenwerkingsverband succesvol te laten zijn, moet aan verschillende voorwaarden worden voldaan:

- de vrije-tijdsactiviteit moet aansluiten op de interesse en de levensstijl van de kinderen en jongeren. Het aanbod moet flexibel zijn, de leiding enthousiast, informeel en dicht bij de belevingswereld van de doelgroep staan;
- de verantwoordelijke overheidsorganisaties moeten een voorwaarden-scheppend beleid voeren zodat huisvesting en faciliteiten gewaarborgd zijn. Decentralisatie van bevoegdheden op het terrein van huisvesting en beleid voor onderwijs betekent dat lokale overheden en onderwijsbesturen meer zeggenschap hebben gekregen. Kansen om accommodaties, zoals schoolgebouwen, sport-, en welzijnsaccommodaties gezamenlijk te gebruiken worden nog onvoldoende benut.
- voor een goede verbinding met onderwijs en jeugdzorg is het noodzakelijk dat de accommodatie aantrekkelijk en laagdrempelig is. Voorkomen moet worden dat deelnemers afhaken omdat de omgeving nauwelijks afwijkt van het ernstige en formele karakter van het schoolgebouw of de hulpverleningsinstelling;
- projecten winnen aan kracht en betekenis wanneer ze gericht zijn op de buurt waar de deelnemers wonen en naar school gaan. Op die schaal-grootte is het ook gemakkelijker om de samenwerking te verstevigen tussen alle betrokken partners;
- de betrokken organisaties moeten blijven doen waar zij sterk in zijn. Het is niet de bedoeling dat vrije-tijdsorganisaties zich met onderwijs gaan bezighouden en hulpverleningsinstanties een vrije-tijdsaanbod gaan creëren. De drie beleidsvelden zijn juist elkaar complement. Een aanvul-lend maar goed op elkaar afgestemd aanbod is de remedie;
- gemeenten kunnen dergelijke samenwerkingsverbanden bevorderen door daar subsidievoorwaarden aan te verbinden, vanuit alle betrokken be-leidssectoren (integraal jeugdbeleid, lokaal sportbeleid, welzijnsbeleid, openbaar onderwijs);
- regionale bureaus Jeugdzorg kunnen jeugdzorginstellingen attent maken op de meerwaarde van samenwerking met het onderwijs en vrije-tijdsor-ganisaties door middel van voorlichting, coördinatie en doorverwijzing. Zij kunnen het aanbod van vrije-tijdsorganisaties serieus betrekken bij zorgprogramma's en hulptrajecten.

Vervolg en ondersteuning

Wat kunnen landelijke belangenhartigers in het jeugd- en jongerenwerk en andere vrije-tijdsorganisaties doen om hun nevenfunctie voor het onderwijs en de jeugdzorg te versterken?

Allereerst is het van belang dat het aanbod kwalitatief op niveau blijft: geen vernieuwing om de vernieuwing, maar in de pas blijven lopen met wat kinderen en jongeren vandaag de dag en morgen wensen. Die opgave is al moeilijk genoeg, gezien de enorme verschillen tussen groepen kinderen en jongeren, allochtonen en autochtonen, gehandicapten en validen, 'stadse jeugd' en plattelandsjongeren, arme en rijke kinderen, en goed lerende en moeilijk lerende jeugd.

Daarnaast laten de voorbeelden en de huidige beleidsontwikkelingen (integraal en preventief jeugdbeleid, integraal sportbeleid, verlengde schooldag) zien dat het belang van een goede afstemming en samenwerking tussen lokale instellingen op de terreinen onderwijs, jeugdzorg en vrije tijd is toegenomen. Alle instellingen die tot deze beleidssectoren gerekend kunnen worden, hebben baat bij samenwerking. De belangen zijn hiervoor al genoemd, en de mogelijkheden daartoe eveneens. Van landelijke belangenbehartigers mag worden verwacht dat zij die mogelijkheden, maar ook de belemmeringen en grenzen, duidelijk naar buiten brengen. Dit betekent niet alleen actieve voorlichting en communicatie met de achterban, maar ook ondersteuning door middel van proefprojecten, evaluatie en terugkoppeling in het cursuswerk naar vrijwilligers. Bij die laatste ligt tegelijkertijd een belangrijke beperkende factor. Van vrijwilligers mogen geen wonderen worden verwacht. Instandhouding en kwaliteitsverbetering van het vrijetijdsaanbod is al een grote opdracht. Stap voor stap zal onderzocht moeten worden in hoeverre vrijwilligers uit de vrijetijdssector ingezet kunnen worden op de grensvlakken met jeugdzorg en onderwijs. Ons inziens dienen jeugd- en jongerenorganisaties en andere aanbieders in de vrijetijdssector zich hier zeer terughoudend op te stellen. Grenzen liggen bij begeleiding (huiswerk), actieve preventie en voorlichting, signalering en doorverwijzing. Daar waar de competentie van vrijwilligers ophoudt, is directe samenwerking met en inschakeling van deskundigen op de terreinen onderwijs en jeugdzorg geboden. Hier ligt ook een belangrijke taak van landelijke ondersteuningsorganisaties: maak duidelijk aan vrijwilligers wat van hen wel, maar vooral ook niet, kan worden verwacht.

Puntsgewijs staan de volgende actiepunten centraal bij het benutten en intensiveren van samenwerkingsverbanden op de terreinen jeugdzorg, onderwijs en vrije tijd:

- erkenning van het belang van vrijwilligerswerk;
- het faciliteren van vrijetijdsorganisaties om het maatschappelijk belang van hun activiteiten beter te benutten;
- kwaliteitsbevordering door (agogische) cursussen en professionele ondersteuning;
- het betrekken van vrijetijdsorganisaties bij (lokale) netwerken waarvan instellingen voor onderwijs en jeugdzorg deel uitmaken;
- vrijetijdsorganisaties gevoelig maken voor het stelsel van professionele zorg.

5 Tips voor een conferentie

Thema's

- De bijdrage van vrije-tijdsactiviteiten aan onderwijs- en jeugdzorgbeleid, en de veranderingen die zich daarbij in de loop der tijd hebben voorgedaan:
 - functies
 - verwachtingen
 - opbrengsten.
- De beleidsmatige context en achtergrond bij het afstemmen van het beleid voor jeugdzorg, onderwijs en vrije tijd:
 - historische ontwikkeling jeugdbeleid en jeugdhulpverlening ten aanzien van educatieve en vrije-tijdsaspecten;
 - de beleidsmatige en organisatorische consequenties van integraal werken op de terreinen jeugdzorg, onderwijs en vrije tijd;
 - de regiefunctie(s) op de betreffende grensvlakken en de rol daarbij van gemeenten en coördinerende jeugdzorginstanties (bureau Jeugdzorg);
 - de adviserende en ondersteunende rol van de landelijke belangenbehartigers in het jeugd- en jongerenwerk.
- Praktijkervaringen met interventies in de vrije tijd ten behoeve van jeugdzorg en onderwijs:
 - gevolgen voor het vrijwillig kader;
 - gevolgen voor het plannen en inrichten van voorzieningen;
 - gevolgen voor de kerntaken van vrije-tijdsorganisaties.
- Relevante maatschappelijke ontwikkelingen die invloed hebben op verbandingen tussen de betreffende beleidsterreinen:
 - vermaatschappelijking van het onderwijs als institutie;
 - herwaardering van vrijwilligerswerk en de toegenomen druk op vrijwilligers;
 - professionalisering, commercialisering en toenemende concurrentie op de vrije-tijdsmarkt.

Indeling van de conferentie

1 Plenair gedeelte met sprekers

Dit deel moet inzicht geven in achtergronden, beleid en praktijkervaringen ten aanzien van de rol van vrije tijd voor onderwijs en jeugdzorg (totale duur ruim een uur):

- Opening door de voorzitter van de NJG;
- Lezing van een wetenschapper over de veranderende visie op vrije tijd en de maatschappelijke betekenis van vrije tijd, toegespitst op jeugdzorg en educatie (bijvoorbeeld dr. ir. Hugo van der Poel, universitair hoofdocent van de vakgroep Vrijetijdswetenschappen van de KUB);
- Lezing van een ervaren gemeentelijke staf- of beleidsfunctionaris Jeugdbeleid uit een gemeente waar deze beleidsvisie op 'jeugd en vrije tijd' op heldere wijze is vormgegeven (bijvoorbeeld Pierre Mehlkopf van de gemeente Amsterdam);
- Lezing van een kenner van de praktijk die voorbeelden kan geven van de praktische consequenties van integraal werken op het onderhavige terrein (bijvoorbeeld een medewerker van SOJN of NJG).

2 Vier parallelle workshops

Deze gaan alle over praktijkcases. Onze voorkeur zou, gelet op de gepresenteerde voorbeelden in deze rapportage, uitgaan naar:

- 1 Huiswerkbegeleiding op de voetbalclub (een voorbeeld op microniveau);
- 2 De functie van mediale technologie (video/CD-i) voor de maatschappelijke vorming van jongeren (een voorbeeld van concrete instrumenten);
- 3 De opkomst en verbreiding van de verlengde schooldag: de Brede School in Rotterdam (een voorbeeld van integraal, structureel beleid);
- 4 De speeltuin of -plek als reservaat voor kinderen of ontmoetings- en socialisatieplaats voor de buurt? (voorbeelden van spelen in de buurt; Duimdrop-achtige projecten).

In de workshops wordt gediscussieerd naar aanleiding van de verschillende presentaties. Duur: circa 1 uur. Er kan voor worden gekozen om iemand vanuit een lokale situatie een verhaal te laten vertellen over een concreet project, gevolgd door een reactie van een landelijke belangenbehartiger op dat terrein (bijvoorbeeld in volgorde van de workshops: de KNVB, Samen op Weg Jeugdwerk, ministerie van OC&W, NUSO/Scouting Nederland).

3 Forumdiscussie

In dit forum hebben de plenaire inleiders zitting, alsmede vier afgevaardigden van de vier verschillende workshops. Duur: circa anderhalf uur. Eerst vertellen zij in het kort de uitkomsten van de workshops. Daarna gaan zij in op relevante praktijkgericht thema's (zie onder thema's) en/of op de stellingen die eerder in dit rapport staan vermeld. De zaal kan reageren. Een energieke presentator praat de verschillende onderdelen aan elkaar en sluit de dag met een nabeschouwing af. Hiervoor raden wij Cees Grimbergen (bekend van televisieprogramma's voor jongeren en een ervaren en vakkundige dagvoorzitter) aan.

Bijlage Geraadpleegde lidorganisaties van de NJG

Algemeen Plattelands Jongeren Werk
BRES, Beweging Recreatie en Spel
Centrale Jeugdraad Evangelische Broedergemeente
Christelijke Gereformeerde Jongeren Organisatie
De Jongerenorganisatie CNV
Doopsgezinde Jeugd Centrale
Hervormd Gereformeerde Jeugdbond
Jeugdbond Gereformeerde Gemeenten
Stichting Jeugdbuitenverblijven
Jong Nederland
Federatie Katholieke Centra voor Levensvorming
Leger des Heils, afdeling Vrije Jeugdvorming
Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt
NIVON Jeugd en Jongeren
NUSO, Landelijke Organisatie voor speeltuinwerk en recreatie
Pinkster Jeugd Beweging
Samen op Weg Jeugdwerk
Scouting Nederland
Stichting Zehoet Jehoedit

Voorts hebben wij geraadpleegd:
SLTO/Neerlandia en de stichting Jeugdplan
Jeugd in Beweging/NOC*NSF